

Микола Мерзлікін: пошук досконалості /
Упоряд. Валерія Чайковська. Київ: Видавничий
дім «Києво-Могилянська академія», 2016. 228 с.

Науково-популярне видання «Микола Мерзлікін: пошук досконалості» — це фактично перша спроба осмислення творчої спадщини видатного українського режисера, актора і педагога, заслуженого діяча мистецтв УРСР, лауреата премії ім. М. Садовського Національної спілки театральних діячів України, народного артиста України, лауреата Державної премії України ім. Т. Шевченка Миколи Івановича Мерзлікіна. Творчість та педагогічна діяльність цього режисера-шістдесятника, послідовного і свідомого наслідувача традицій курбасівської школи, досі залишаються малодослідженими. Відтак книга являє собою один з перших кроків на цьому шляху.

Книжка побачила світ у видавничому домі «Києво-Могилянська академія». Ініціатором і упорядницею видання стала актриса, колега й однодумець Миколи Мерзлікіна Валерія Чайковська.

Упорядницею проведена велика й копітка робота. Фактично їй вдалося зібрати в одній книжці статті, написані у різний час (і, можна навіть сказати, в різні історичні епохи) і розпорошені по різноманітних джерелах: газетах, часописах, наукових виданнях... Різнопланові матеріали становлять основні змістові розділи книги: біографічну частину; тексти й інтерв'ю Миколи Мерзлікіна; статті різних авторів; рецензії на вистави; спогади.

Тут зібрано великий масив уже друківаних текстів: рецензій на вистави, спогадів та статей. Окремі матеріали друкуються вперше. Серед авторів: Юрій Богдасhevський, Лариса Брюховецька, Василь Вітер, Валерій Гайдабура, Віталій Жежера, Микола Жулинський, Валентина Заболотна, Раїса Недашківська, Василь Очеретяний, Віталій Савчук, Ігор Славинський, Галина Стефанова, Лесь Танюк, Валерія Чайковська, Юрій Щербак та багато інших.

Микола Іванович Мерзлікін — випускник Київського інституту театрального мистецтва 1964 року. Навчання проходив у майстерні М. П. Верхацького, учня і послідовника Леся Курбаса. Крізь усе своє життя М. Мерзлікін проніс теплоту й щирість любові до свого учителя. Надалі у власній педагогічній практиці вже своїм студентам він намагався прищепити славетні традиції курбасівської школи, знання і повагу до її наслідувачів, передати засадничі положення і принципові настанови режисерської професії.

Практична діяльність М. Мерзлікіна доволі багатогранна й різноманітна. В різні роки він працював у театрі Маріуполя, в Київському ТЮГу (в тому числі як головний режисер), очолював Молодіжний театр, був головним режисером Дитячого музичного театру в Києві. Здійснював постановки в театрі-студії кіноактора й зіграв чимало ролей у фільмах Київської кіностудії ім. О. Довженка.

Та не все давалося легко й одразу. На початку своєї режисерської кар'єри під час перерв у театральній практиці М. Мерзлікіну доводилося опановувати різні грані режисерської професії й виступати, зокрема, режисером концертних програм, видовищ. Так, він був головним режисером урочистого концерту на XX з'їзді ЛКСМУ, режисером свята радянсько-монгольської дружби та кількох масових вистав на стадіонах тодішньої УРСР. Слід зазначити, що режисуру масових видовищ він повністю опанував, і постановки М. Мерзлікіна мали великий успіх. Ними фактично він зарекомендував себе непересічним режисером концертних програм і видовищних дійств. За свідченням Юрія Богдашевського, популярний вокально-естрадний ансамбль української радянської пісні «Мрія», наприклад, народився також не без допомоги М. Мерзлікіна [1, 70].

Усі ж етапи режисерської практики, за переконанням театрознавця, — «...це не епізоди з біографії Мерзлікіна, а історія формування його таланту. Постановки масових видовищ, концертів були для молодого режисера пошуком. Він творив, з кожним днем все краще розуміючи всі складові справжньої театральності.» [1, 70].

Та все ж основним полем режисерської діяльності для М. Мерзлікіна залишався театр. Серед знакових вистав, поставлених режисером у різний час: «Пляшечки» О. Хмелика (1966 р.), «Сто тисяч» І. Карпенка-Карого (1968 р.), «Чортів млин» І. Штока і Я. Дрди (1969 р.), «Шрами» Є. Шабана (1978 р.), «Любов, джаз і чорт» Ю. Грушаса (1979 р.) поставлені в Київському ТЮГу; «Стіна» Ю. Щербака (1984 р.) — у Київському Молодіжному театрі; «Ріголетто» Дж. Верді (1999 р.), «Пастка для відьми» І. Щербакова (1997 р.), «Заметіль» Г. Свиридова (2000 р.), «Лісова пісня» за драмою-феєрією Л. Українки на музику М. Скорульського (2001 р.) — в Київському Дитячому музичному театрі. Звичайно, це далеко не повний перелік постановок, здійснених Миколою Мерзлікіним у різних театрах...

Вистави його ставали театральними подіями не лише в Україні, а й за її межами. Зокрема, одним зі значних явищ стала вистава «Любов, джаз і чорт». П'єса Ю. Грушаса, за якою була здійснена постановка, взагалі була в Україні забороненою. Режисерові довелося докласти багато зусиль, аби одержати дозвіл на її реалізацію на сцені ТЮГу в Києві. Актор Віталій Савчук — виконавець ролі Андрюса (однієї з головних), так описує покази цієї вистави: «...З нею ми об'їздили багато міст нашої країни: гастролі в Мінську, Москві, Новокузнецьку, Новосибірську, Тбілісі (у кожному місті по місяцю), великі гастролі в Криму — від Севастополя до Керчі, міста України.

У Тбілісі (1982 р.) привезли великий репертуар, денні й вечірні вистави, але за кілька днів грузини звернулися до керівництва театру з проханням замінити всі вечірні вистави на виставу «Любов, джаз і чорт». За місяць ми зіграли 23 вистави при подвійних аншлагах.

Цю виставу ми грали майже 10 років. Навіть довелось вводити нових виконавців...» [6, 177].

До слова, виставу «Любов, джаз і чорт» також було визнано однією з найкращих вистав Радянського Союзу на театральному фестивалі-огляді, присвяченому 60-річчю СРСР у 1982 р.; вона отримала Гран-прі на Першому всеукраїнському фестивалі молодіжних театрів у Сумах в 1982 р., а виконавиця ролі Беатріче Валерія Чайковська — Приз за кращу жіночу роль. Виконавець ролі Лукаса Василь Очеретяний отримав першу премію за кращий дебют в Україні. Вистава була також удостоєна медалі ВДНГ України, Почесних дипломів міністерств культури Грузії та Білорусі.

Однак у творчому доробку М. Мерзлікіна були й заборонені постановки... Віталій Жежера, театрознавець і журналіст, на сторінках книжки (стаття «Самотній самурай») дає таку характеристику подіям, свідком яких був сам: «У мене склалося таке враження, що виставу “Запитай колись у трав” Мерзлікіну заборонили... з якоюсь мовчазною повагою до нього. А іншим разом було сказано, що його “Сто тисяч” у театрі — те саме, що “Тіні забутих предків” у кіно. Така оцінка могла означати тоді й комплімент, і вирок. Йому є чим похвалитися, але він байдужий до того. Він — шістдесятник. Але ніби поза обіймою, поза списками, ніби самотній самурай. Причина, можливо, в тім, що в Мерзлікіні немає ані бравати, ані надлому, характерних для 1960-х, а тим більше 1970-х років. Він ніби на довше розрахований.» [3, 81].

Театральна робота М. Мерзлікіна включала в себе не лише творчий режисерський, постановочний аспект. Більшість авторів наполягають на педагогічній діяльності режисера навіть (або насамперед) у стінах театру. Про це, зокрема, пише Валентина Заболотна. Вона зазначає, що саме М. Мерзлікін у свій час розширив склад художньої ради ТЮГу, залучивши до неї «людей зі сторони», критиків і драматургів; брав у репертуар найгострішу сучасну літературу [4, 79]...

Віталій Савчук пригадує про постійні обговорення вистав у театрі, в яких брали участь відомі театрознавці; про зустрічі та дискусії зі студентами. Диспути, що влаштовувалися в театрі, переходили на сторінки газет і журналів («Культура і життя», «Український театр»). Так, зокрема, відбувся кру-

глий стіл у редакції «Культура і життя» після перегляду вистави «Любов, джаз і чорт» кафедрами естетики та філософії Київського університету ім. Т. Шевченка.

Крім того, за ініціативи Миколи Мерзлікіна в театрі проходили конференції та зустрічі з відомими режисерами, драматургами і театрознавцями, які приїздили до Києва з лекціями чи виступами про стан сучасного театру. Так відбувались зустрічі з завітом МХАТу і директором Школи студії МХАТ Анатолієм Смілянським, драматургом Віктором Мережком, театрознавцями Віталієм Вульфом, Борисом Поюровським та багатьма іншими... «Високий інтелектуальний рівень спілкування, зацікавленість, підтримка нашої справи, розуміння надзвичайної місії театру — всі ці почуття витали на цих зустрічах в стінах театру. Мерзлікін провокував ці події, залучав молодь, журналістів, глядачів, врешті-решт, суспільство до життя і творчості театру юного глядача. Це було напружене творче життя, його турбував інтелектуальний та творчий зріст кожного актора, якого він запросив і за якого ніс персональну відповідальність.» [6, 175].

Слід зазначити, що М. Мерзлікін узагалі мав особливий підхід до акторів. Саме в його виставах часто запалювалися зірки як молодих, іще нікому не відомих акторів, так і виконавців, які уже мали чималий досвід роботи в театрі...

У своїх спогадах актор Василь Очеретяний так пригадує репетиції з режисером: «Невдовзі розпочався найщасливіший час в моєму житті. Та, напевно, не тільки у моєму. Минуло багато років, а я досі пам'ятаю стан закоханості в репетиції, в театр, в партнерів. Микола Іванович умів створювати надзвичайно довірливу атмосферу, що розкриває потенціал актора. Він був надзвичайно тонким психологом, талановито формував акторський ансамбль.

Ах, який то був ансамбль!!!» [5, 184–185].

Наслідувач традицій курбасівської школи, Микола Мерзлікін з надзвичайною повагою ставився до акторів... Вслухався в них, намагаючись налагодити з ними глибокий внутрішній зв'язок. Лише за таких умов, лише за такого підходу була можливою творчість, було можливим існування його театру... Й актори відповідали режисерові. В його театрі не було маленьких або незначних ролей. Кожний вихід на сцену сприймався ними натхненно і відповідально, як належить справжнім митцям...

Валерія Чайковська у своїх спогадах зазначає, що їй пощастило бути залученою у театр Миколи Мерзлікіна: «я не сподівалася, що й мене торкнеться це велике почуття, коли не важливо, як називається

твій театр, просто він існує, а ти є частиною його» [7, 179]. В. Савчук же визначає цей театр так: «Театр Миколи Мерзлікіна — це театр, траєкторія якого піднімає людину до осмислення нею Вічного Буття. Це театр радісного позитивного спрямування, я назвав би його сонячним, і актори цього театру — сонячні за своєю духовною структурою <...> Вони несли глядачам радість. Інше тут — не приживалося.» [6, 178].

З 1968 року М. Мерзлікін розпочав педагогічну діяльність у стінах Київського інституту театрального мистецтва, де продовжував працювати аж до останніх днів свого життя.

«Він зовсім несподівано з'явився на кафедрі телережисури в 1995 році і набрав курс режисерів як художній керівник.» [2, 15]. Автор цих рядків, теперішній завідувач кафедри режисури телебачення Василь Вітер, тоді запрошений на курс Миколою Мерзлікіним як викладач, зізнається про свої сумніви щодо імовірності підготовки телевізійних режисерів режисером театральним, нехай навіть таким блискучим, як М. Мерзлікін... «Та вже за кілька місяців, — пише він, — я переконався, що Мерзлікін розуміється у найскладніших нюансах кіно- і телережисури. Він умів дивитися в суть проблеми, не відволікаючись на технічну специфіку <...>

Телевізійні режисери, виховані в майстерні професора М. Мерзлікіна, стали лауреатами багатьох міжнародних фестивалів, активно працюють у кіно- і телевізійному виробництві України і за кордоном.» [2, 15].

Таким чином, у книзі «Микола Мерзлікін: пошук досконалості» висвітлено різноманітні грані творчого та педагогічного шляху Миколи Мерзлікіна. У спогадах друзів, колег, однодумців та учнів відкривається також складна особистість М. Мерзлікіна, людини з сильним характером, та водночас надзвичайно ранимої і чутливої... В оглядовій рецензії немає можливості охопити усі ті аспекти, які знайшли відображення на сторінках видання, не можна передати нюанси й особливості кожної окремої оповіді. Допитливий читач має змогу оцінити все сам. Книжка буде цікавою як фахівцям у галузі мистецтвознавства, театрознавства, акторської майстерності і режисури, так і широкому колу читачів.

Одразу кидається в око своєрідний стиль викладу більшості матеріалів, включених у збірник. За всієї своєї інформативної, фактажної та аналітичної насиченості вони залишаються надзвичайно душевними і теплими свідченнями сучасників про непересічну особистість, видатного режисера і педагога, який у своїй творчості випереджав свій

час, делікатного й глибоко залюбленого у свою професію митця, великого Майстра, яким був Микола Іванович Мерзлікін.

Джерела та література

1. Богдасhevський Ю. Режисер / *Микола Мерзлікін: пошук досконалості*. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2016. С. 68–72.
2. Вітер В. Микола Мерзлікін: пошук досконалості / *Микола Мерзлікін: пошук досконалості*. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2016. С. 7–17.
3. Жежера В. Самотній самурай / *Микола Мерзлікін: пошук досконалості*. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2016. С. 79–81.
4. Заболотна В. Шлях / *Микола Мерзлікін: пошук досконалості*. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2016. С. 78–79.
5. Очеретяний В. Как трудно, оказывается, писать воспоминания! / *Микола Мерзлікін: пошук досконалості*. – К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2016. – С. 183–190.
6. Савчук В. Траскторія покликання / *Микола Мерзлікін: пошук досконалості*. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2016. С. 169–178.

7. Чайковська В. Надії промінь золотий / *Микола Мерзлікін: пошук досконалості*. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2016. С. 179–182.

References

1. Bogdashevsky, Y. (2016). Director. Mykola Merzlikin: Search for perfection. Kyiv: Publishing House «Kyiv-Mohyla Academy», pp. 68–72 [in Ukrainian].
2. Viter, V. (2016). Mykola Merzlikin: Search for perfection. Mykola Merzlikin: Search for perfection. Kyiv: Publishing House «Kyiv-Mohyla Academy», pp. 7–17 [in Ukrainian].
3. Zhezhera, V. (2016). Lonely samurai. Mykola Merzlikin: Search for perfection. Kyiv: Publishing House «Kyiv-Mohyla Academy», pp. 79–81 [in Ukrainian].
4. Zabolotna, V. (2016). Way. Mykola Merzlikin: Search for perfection. Kyiv: Publishing House «Kyiv-Mohyla Academy2», pp. 78–79 [in Ukrainian].
5. Ocheretyany V. (2016). How difficult it is to write memories! Mykola Merzlikin: Search for perfection. Kyiv: Publishing House «Kyiv-Mohyla Academy», pp. 183–190 [in Ukrainian].
6. Savchuk, V. (2016). Vocation trajectory. Mykola Merzlikin: Search for perfection. Kyiv: Publishing House «Kyiv-Mohyla Academy», pp. 169–178 [in Ukrainian].
7. Tchaikovska, V. (2016). Golden ray of hope. Mykola Merzlikin: Search for perfection. Kyiv: Publishing House «Kyiv-Mohyla Academy», pp. 179–182 [in Ukrainian].